

14

BULETINUL
SOCIETATII NUMISMATICE ROMANE
Anii XLII-~~XLVI~~ (1948-1972)
Extras
1974

II 6 08207

1365 — 1965:

ŞASE VEACURI DE LA EMITEREA CELEI DINTŢI MONEDE ROMÂNEŞTI*

*Oscar Iliescu
6-VI-1971, Bucuresti*

de OCTAVIAN ILIESCU

Cercetările închinatè numismaticii medievale româneşti, începute acum mai bine de un secol, au stabilit, în linii mari, momentul apariţiei primelor emisiuni monetare ale statelor feudale Ţara Românească şi Moldova: domnia lui Vladislav I, cunoscut mai ales sub numele de Vlaicu Vodă (16 noiembrie 1364 — circa 1377), pentru Ţara Românească, şi a lui Petru I Muşat (circa 1373 — circa 1391), pentru Moldova. În ce priveşte Transilvania, datorită condiţiilor specifice în care s-a dezvoltat aici feudalismul, cele dintâi emisiuni monetare proprii au apărut abia în secolul al XVI-lea şi anume după constituirea principatului autonom sub suzeranitate turcească (1541), ca urmare a dezmembrării regatului Ungariei, sub loviturile date de puternicele forţe ale imperiului otoman, începînd cu bătălia de la Mohaci (1526).¹

Deoarece primele monede feudale muntene şi moldoveneşti nu poartă data de emisiune — fapt obişnuit în evul mediu, pînă la sfîrşitul veacului al XV-lea —, s-a ridicat în ultima vreme problema determinării ei, studiîndu-se împrejurările de ordin istoric şi economic în care au apărut aceste monede. Ca rezultat al cercetărilor noastre din ultima vreme, întreprinse în cadrul Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, s-a ajuns astfel să se fixeze cu multă probabilitate anul 1365, mai precis, a doua jumătate a acestui an, ca dată istorică a apariţiei celor mai vechi monede feudale româneşti, emise de către Vlaicu Vodă. Prin urmare, s-au împlinit în anul 1965 nu mai puţin de şase veacuri de la baterea primei monede româneşti, eveniment însemnat, marcînd o manifestare deplină a puterii economice şi a independenţei politice obţinute de Ţara Românească, la numai cîteva decenii de la formarea ei ca stat feudal de sine stătător.² Pînă la realizarea acestui act, a fost însă necesară parcurgerea unui lung proces de dezvoltare social-economică.

Încă din secolul al XIII-lea, se constată o creştere accentuată a forţelor de producţie, pe întreg teritoriul cuprins între Carpaţii Meridionali şi Dunăre, teritoriul care avea să fie unificat la începutul veacului următor sub denumirea

de Țara Românească. Diploma acordată în 1247 cavalerilor ioași de către regele Ungariei Bela al IV-lea atestă existența, dincoace de Carpați, a unor formațiuni politice de tip feudal — cnezate și voievodate —, cu o stratificare socială încheată, incluzând clasa seniorială a proprietarilor domeniali (*maiores terrae*).³ Aceste formațiuni beneficiau de o situație economică înfloritoare, dispunând de întinse domenii, numeroase mori, pășuni, iazuri de pescuit naturale și artificiale. Din rîndul acestor formațiuni, se va desprinde ceva mai târziu voievodatul din stînga Oltului, care va reuni celelalte cnezate și voievodate de dincoace de Carpați, barînd astfel calea expansiunii regatului maghiar spre sud. Biruința lui Basarab asupra lui Carol Robert, obținută în noiembrie 1330 la Posada, va consfinți o stare de fapt preexistentă, dîndu-i temeiul juridic necesar. Astfel a luat naștere statul feudal de sine stătător al Țării Românești.⁴

Bazîndu-se pe activitatea creatoare a forțelor sale de producție, noul stat avea o economie bine consolidată, fapt care a permis voievozilor de la Argeș să acumuleze însemnate tezaure. Astfel, încă înainte de victoria de la Posada, Basarab voievod, încercînd să pună capăt în mod pașnic războiului declarat fără nici un temei de Carol Robert, în 1330, îi oferea, printre alte obligații, plata unei cantități de 7000 mărci de argint în lingouri, drept despăgubiri, pentru acoperirea cheltuielilor făcute cu strîngerea armatei regale. Am arătat într-un studiu anterior că aceste 7000 mărci de argint reprezentau nu mai puțin de 1400 kg de argint, ceea ce ar fi fost echivalent cu enorma sumă de peste 20000 ducați venețieni de aur sau cu prețul a 1400 pînă la 1700 cai.⁵ Dezvoltarea economică a Țării Românești, în primele șase decenii ale secolului al XIV-lea, este vădită și în opera de ridicare a unor edificii impresionante: curtea și biserica domnească din orașul ce se cheamă și astăzi Curtea de Argeș, biserica voievodală din Cîmpulung-Muscel, ctitorii la Muntele Athos — operă începută în timpul domniei lui Basarab și continuată de urmașii săi.

În aceste condiții de independență politică și de prosperitate economică, statul feudal al Țării Românești putea trece la baterea unei monede proprii, destinată să înlesnească schimburile economice interne. Așa cum s-a arătat, aceasta se întîmplă sub domnia lui Vlaicu Vodă, fiul lui Nicolae Alexandru voievod și nepot, în linie directă, al lui Basarab I. Pînă atunci, circulația monetară locală se folosea în mod exclusiv de emisiuni străine, acordîndu-se preferință perperilor de aur bizantini și groșilor de argint bulgărești, aceștia din urmă fiind bătuți la Tîrnovo de țarul Alexandru (1331—1371) și la Vidin de către fiul său, Sracimir (1360—1365, 1369—1396). Atît perperii bizantini, cît și groșii bulgărești sus-menționați s-au găsit în mod frecvent pe tot întinsul Țării Românești, de la Turnu Severin și pînă la gurile Dunării.⁶

Împrejurările care l-au determinat pe Vlaicu Vodă să bată monedă proprie au fost generate de un nou conflict — reeditarea celui din 1330 — provocat de regatul Ungariei, care nu voia să renunțe la planurile de a-și întinde stăpînirea spre sud, în folosul nobilimii sale. La 5 ianuarie 1365, Ludovic de Anjou, fiul și urmașul lui Carol Robert, declară război lui Vlaicu, dar oștirile maghiare nu trec munții, cum era de așteptat, ci se îndreaptă împotriva Vidinului, unde stăpînea țarul Sracimir, cumnat al voievodului Țării Românești. După un asediu de cîteva luni, Ludovic ocupă Vidinul, luîndu-l prizonier pe Sracimir și ocupîndu-i țara. Stăpînirea ungurească la Vidin (organizat începînd din 1366 ca un banat unguresc al Bulgariei) avea să dureze pînă în anul 1369,

cînd orașul amintit va fi ocupat de către Vlaicu Vodă, timp de cîteva luni. Și de data aceasta izbucnise un nou conflict, provocat tot de Ludovic, dar soldat acum cu înfrîngerea categorică suferită de o armată ungiurească pe apa Dîmboviței, în septembrie 1368; însuși comandantul acestei armate, voievodul Transilvaniei, a murit în bătălia ce s-a dat. Cealaltă parte a oștirii regale, condusă chiar de către Ludovic I, a încercat zadarnic să pătrundă în Țara Românească pe la Turnu Severin, dar în fața rezistenței opuse de forțele lui Vlaicu, a fost nevoită să se retragă prin Banat. Exploatînd victoria obținută, voievodul român trece Dunărea și cucerește Vidinul din mîinile garnizoanei ungiurești. Ulterior, în august 1369, părțile beligerante ajung la o înțelegere, Vidinul fiind restituit de către Vlaicu cumnatului său, Sracimir, pe care ungurii au fost nevoiți să-l elibereze din captivitate.⁷ Domnia lui Sracimir va fi curmată în 1396, cînd Vidinul, împărțășind soarta celuiilalt țarat bulgar — de la Tîrnovo —, va fi integrat imperiului otoman.

Pe baza rezultatelor obținute de ultimele cercetări, se poate admite astăzi că încă din anul 1365 și anume, după cucerirea Vidinului de către Ludovic I și căderea în prizonierat a lui Sracimir, Vlaicu Vodă a luat hotărîrea de a desăvîrși organizarea economică a Țării Românești, bătînd monedă proprie și consolidînd astfel independența politică a acestui stat românesc. Deși nu avem posibilitatea de a stabili precis luna și ziua, din lipsă de izvoare, este astăzi în afară de orice îndoială, după părerea noastră, că momentul baterii primei monede feudale românești trebuie să fie pus în legătură cu acest eveniment politic, care a împiedicat desfășurarea normală a schimburilor economice transdunărene, între Țara Românească și țaratul Vidinului. Într-adevăr, aceste schimburi aduceau dincoace de Dunăre principala monedă de argint, utilizată la vremea aceea în circulația locală. De altfel, cele dintii emisiuni monetare ale Țării Românești adoptă sistemul groșilor veneto-balcanici⁸, îndeosebi al celor bulgărești de Vidin, datorită tocmai legăturilor economice, politice și dinastice care apropiiau cele două state vecine.

Noua monedă a Țării Românești a fost numită *ducat*, fapt atestat de documente mai tîrzii, emise începînd din vremea lui Mircea cel Bătrîn⁹. Ea era de argint, cu un diametru de 18—20 mm și cu o greutate medie de 1,05 g. Pe avers, ea purta un scut, iar pe revers, un coif avînd în vîrf o acvilă cu aripile închise și capul întors, ținînd în cioc o cruce (pl. I, 1). Ulterior, apar alte emisiuni, tot din argint, dar de tipuri și valori diferite. Alături de ducat, se bate curînd o monedă de greutate mai redusă — în medie, 0,70 g —, denumită *dinar* (pl. I, 2), în vreme ce valoarea cea mai măruntă de pe scara sistemului monetar muntean era *banul* (pl. I, 3), al cărui nume s-a păstrat pînă astăzi pentru a 100-a parte din unitatea noastră monetară. Prin baterea celor trei nominale: ducat, dinar și ban, circulația monetară a Țării Românești avea la dispoziție un întreg sistem monetar propriu, cu valori diferențiate. Alături de emisiunile locale, continuau să circule monede străine de aur sau de argint, fapt caracteristic unei economii de tip feudal. Ducații și dinarii munteni purtau o legendă în limba slavă sau în latină, uneori slavă pe o parte, latină pe cealaltă parte, legendă indicînd numele și titlul voievodului emitent; banii aveau numai inițialele lui Vlaicu.¹⁰

Monedele emise de Vlaicu Vodă au avut o circulație intensă. Ele s-au găsit, ca pîse izolate sau împreună cu alte monede, formînd tezaure, la Cîm-

pulung-Muscel, Cetățenii din Vale (jud. Argeș), Snagov, Zimnicea, Balaciu (jud. Ialomița), Luncavița și Enisala (jud. Tulcea), Păcuiu lui Soare (jud. Constanța), Teiuș, com. Scornicești (jud. Olt), Verbicioara și Maglavit (jud. Dolj); în Moldova, la Siret.¹¹ În afara granițelor țării, monedele lui Vlaciuc Vodă s-au găsit la Reșava, pe valea Moravei (R. S. F. Iugoslavia)¹² și la Negovanovți, lângă Vidin (R. P. Bulgaria).¹³ Aceste descoperiri, risipite pe o arie ce se întinde din valea Moravei sârbești până la Marea Neagră și până în nordul Moldovei, dovedesc buna primire de care s-au bucurat monedele muntene, în cadrul schimburilor economice ale vremii.

Cele arătate mai sus au urmărit să pună în lumină un eveniment de mare însemnătate din istoria țării noastre: folosirea pentru prima dată de către un voievod român a dreptului regal de a bate monedă. Acest drept era reglementat în mod foarte riguros în perioada orînduirii feudale, deoarece reprezenta în același timp un izvor de venituri pentru titularul său și un atribut al deplinei independențe politice, în cazul în care nu era obținut printr-un act de concesiune. Este ceea ce a înțeles Vlaicu Vodă, în acele zile ale anului 1365.

Notă adițională. După susținerea acestei comunicări, Societatea numismatică română a organizat o ședință festivă închinată jubileului monedei românești, la 19 decembrie 1965, ședință la care au participat și numeroși membri din provincie. Cu acest prilej, s-a distribuit colecționarilor medalia bătută din inițiativa Societății noastre, pentru a immortaliza împlinirea a „600 ANI DE LA EMITEREA CELEI DINTII MONETE ROMÂNEȘTI” (pl. I, 4); această medalie a fost descrisă de George Buzdugan în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. 5 (1971), p. 235—236, fig. 62.

N O T E

* Comunicare prezentată în ședința Societății numismatice române din 31 octombrie 1965 (cu unele trimiteri bibliografice aduse la zi). O versiune prescurtată a acestui text a fost publicată în ziarul *Munca*, 21 (1965) nr. 5604 din 19 noiembrie, p. 4.

1 Inceputurile emisiunilor monetare în țările române au fost expuse, sumar, de autorul acestor rânduri, pentru Țara Românească și Moldova, și de Cselény Béla, pentru Transilvania, în monografia: Const. C. Kirilășcu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*. Edit. Academiei. Vol. I, București, 1964, p. 83—85, 103 (citată mai departe prescurtat: *Sistemul bănesc*); v. și Octavian Iliescu, *Moneda în România 491—1864*. Edit. Meridiane, București, 1970, p. 14—15, 25—26, 41, 43.

2 Pentru împrejurările în care s-a format statul feudal al Țării Românești, v. B. Cămpina — Șt. Pascu, în *Istoria României*. Edit. Academiei, Vol. II, București, 1962, p. 141—159; v. și Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Intemeietorul” până la Mihai Viteazul*. Edit. Academiei R. S. România. București, 1970, p. 24—36.

3 *Istoria României*, vol. cit., p. 142—145; Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 24—26. Diploma Ioaniților e publicată în colecția *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV și XV. B. Țara Românească (1247—1500)*. Edit. Academiei. București, 1953, p. 1—5 (trad. rom.) și 285—289 (text latin); v. și ediția recentă la P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*. Edit. Academiei R. S. România. Vol. I (1247—1500). București, 1966, p. 3—7 (text latin) și 7—11 (trad. rom.).

4 *Istoria României*, vol. cit., p. 148—156; Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 30—36.

5. V. în acest sens Octavian Iliescu, *Despre natura juridică și importanța despăgubirilor oferite de Basarab voievod regelui Carol Robert (1330)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. 5 (1962), p. 133—150.

1

2

3

4

EXPLICAREA FIGURILOR

Plaișă I. — 1—3, monede emise de Vlaicu Vodă: 1, ducat; 2, dinar; 3, ban. Argint (mărime 2×1).

4. medalie bătută de Societatea numismatică română, cu prilejul celei de-a 600-a aniversări a monedei românești (1965). Tombac.

6 V. lista descoperirilor monetare, dată de autorul acestor rînduri în *Sistemul bănesc*, p. 355—363 ; pentru circulația perperului bizantin și rolul lui la Dunărea de Jos, v. și Octavian Iliescu, *L'hyperpère byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*, în *Revue des études sud-est européennes*, 7 (1969), p. 109—119, cu o hartă.

7 Cu privire la conflictul pentru stăpînirea Vidinului, v. expunerea detaliată la Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angvină (rolul lui Benedict Himfy în legătura cu problema Vidinului)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. 1 (1956), p. 7—49.

8 Cf. Octavian Iliescu, în *Sistemul bănesc*, p. 83—84 și 364 ; mai recent, același, *Moneda în România 491—1864*, p. 14—15.

9 Privilegiul vamal acordat în 1413 de către Mircea cel Bătrîn negustorilor brașoveni, publ. de I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I. 1413—1508, București, 1905, p. 3—4 (text slav), 4—6 (trad. rom.) ; cf. N. Docan, *Studii privitoare la numismatica Țării-Românești. I. Bibliografie și documente*, în *Analele Academiei Române Memoriile sect. istorice*, 32 (1909—1910), p. 518, 562—567.

10 O descriere mai amplă a acestor emisiuni am dat recent în *Moneda în România 491—1864*, p. 16—19 (v. și bibliografia de la p. 59—60).

11 V. lista descoperirilor în *Sistemul bănesc*, p. 355—363.

12 Cf. N. Docan, *op. cit.*, p. 491—503.

13 T. Gherasimov (Sofia), *Monede românești și bulgărești din secolul al XIV-lea din necropola de la Negovanovți (reg. Vidin, R. P. Bulgaria)*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 15 (1964), p. 149—152 (cu rezumate în rusă și franceză la p. 295—296) ; v. și nota bibliografică privitoare la această lucrare, publicată de Octavian Iliescu, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. 4 (1968), p. 497.

1365—1965 :

SIX SIÈCLES DEPUIS L'ÉMISSION DE LA PREMIÈRE MONNAIE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Cet article représente le texte d'une communication donnée à la Société roumaine de numismatique, le 31 octobre 1965. On y examine les circonstances historiques qui ont marqué le règne du voïvode de Valachie, Vladislav (Ladislav) Ier (appelé également en roumain Vlaïcou Voda, 1364—1377), le premier prince roumain ayant usé du droit de battre monnaie, au moyen âge. Compte tenu de ces circonstances, l'auteur essaie d'établir la date exacte de la première émission monétaire du voïvode cité ; à son avis, c'est dans la seconde moitié de l'année 1365 que cet événement aurait eu lieu, déterminé par l'occupation hongroise du tzarat de Vidin et l'interruption des liens économiques qui unissaient ce dernier à la Valachie. Cette occupation empêchait en effet l'afflux des gros bulgares en Valachie, gros dont on se servait dans les échanges économiques locaux. Ce fut justement le moment choisi par Vlaïcou Voda pour la frappe de sa première monnaie, appelée *ducat*.

Basé sur l'analyse des circonstances historiques esquissées dans sa communication, l'auteur était en mesure de proposer, en 1965, la célébration du 600e anniversaire de la monnaie roumaine.

Dans une note additionnelle, on cite les initiatives prises par la Société roumaine de numismatique, en vue de fêter cet événement, à savoir : l'organisation d'une session festive, le 19 décembre 1965, et la frappe d'une médaille, toutes les deux consacrées au même jubilé.

EXPLICATION DES FIGURES

Planche I. — 1—3, monnaies frappées par le voïvode de Valachie Vladislav Ier : 1, ducat ; 2. denier ; 3. ban. Argent (grandeur 2×1). 4. médaille frappée par la Société roumaine de numismatique, à l'occasion du 600e anniversaire de la monnaie roumaine (1965). Tombac.